

tremo abeundi gratificandique officio quum irasci, inquit, Cæsar tibi contigerit, nihil prius dixeris fecerisue quàm quatuor & viginti literas mente percurras: quod à philosopho summo inuentum proinde puto, quò cōcitatio illa vehemens animi aliò traducta, parui temporis momento languesceret: sapiens profectò præceptoris dictum. Non minus benignum illud Octauiani Cæsaris factum: apprehensa enim Ahenodori dextra, Tua mihi & adhuc opus est præsentia dixit, hominēq; apud se annum postea tenuit, præfatus taciturnitatis (quia sine periculo sit) tutum, nec mediocre præmium fore.

ROBERTI VALTVRII

AD ILLVSTREM HERO A SIGIS.

mundum Pandulphum, de re Militari

Liber Sextus.

Belli gerendi indicendiq; aut ferendi fœderis antiquorum rationes.

Cap. I.

Vnt aliæ bellorum rationes atq; consilia permulta, Sigismunde Pandulphe, quæ tradere, ardua res quidem erit & operosa nimis, quoniam quod vtile quisq; probat dux & Imperator id & sequitur: & quanquam nouis ingeniorum inuentis occurrere difficillimum etiam sit, quum nō præmeditata sæpenumero casus afferat, dabimus tamen operam ex his quæ prioribus ad gloriam successerit viam aperire posteris, vt ex similibus elicere similia queant consilia: instituti namq; veteris ac probati quàm diu fuisse legimus nullum bellum geri, neque indici debere, neq; solere, nisi quicquam prius hostibus à sacerdotibus fœcialibus denūciatum esset, apud quos belli æquitas pacisq; sanctissimo Ro. populi iure perscripta erat. Formula autem indicendi belli aut ferendi fœderis per fœcialem huiusmodi erat: & qua nulla, vt Liuius placet, vetustior esse memoratur, Fœcialis, inquit, regem Tullium ita rogauit, Iubēsne me, rex cū patre patrato populi Albani fœdus ferire? iubente rege, Sagmina, inquit, à te rex posco. Rex ait, puram tollito: Fœcialis ex arce graminis herbam purā attulit, postea regē ita rogauit, Rex facis ne me tu regiū nuncium, populi Romani vos comitesq; meos? Rex respōdit, quod sine fraude mea populiq; Romani Quiritum fiat facio, multisq; id verbis quæ longo effata carmine non opere precium est referre, peragit: legibus deinde recitatis, Audi inquit, Iupiter, audi Paterpa-
trate

trate populi Albani, audi tu popule Albane, ut illa palā prima postremaue ex illis tabulis ceraue recitata sunt sine dolo malo, utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt, illis legibus populus Romanus prior non deficiet. Si prior defecerit, consilio publico, dolo malo, tu illo die Iupiter populum Romanum sic ferito, ut ego hunc porcum hodie feriam, tantoque magis ferito, quanto magis potes pollesque: id ubi dixit, porcum saxo filice percussit. Sua item carmina Albani suumque iusiurandum per suum dictatorem suosque sacerdotes peregerunt. Ancus autē Martius Numæ Pompilii ex filia nepos, æquitate ac religione aui persimilis, qui Latinos bello domuit, ius fœciale quo legati ad res repetendas vterentur ab Equiculis transtulit, quod prius Hesus fertur excogitasse. Patrispatrati usus eodē tempore quo Fœcialis apud Ro. prodiit: Nam & in feriendis à fœcialibus fœderibus, Patrispatrati opera autoritasque exigebatur. Legatus igitur idemque Paterpatratus, ubi ad fines eorū venit, unde res repetuntur, capite velato filo, lanæ velamen est, Audi Iupiter, inquit, audite fines cuiuscunque gentis sunt, numina audiant fas, Ego sum publicus nūcius populi Romani, iuste pieque legatus venio, verbisque meis fides sit. Peragit deinde postulata, inde Iovē testem facit, Si ego iniuste impieque illos homines illasque res dederim, populo Romano mihique exposco, ut patriæ compotē nunquam me finas esse: hæc quum finiit supra scandit. Hæc quicunque primus vir ei obuius fuerit, hæc portam ingrediens, hæc forum ingressus, paucis verbis carminis, concipiendi que iusiurandi mutatis peragit. Si non deduntur quæ exposcit, diebus tribus & triginta (tot enim solēnes sunt) peractis bellū ita indicit, Audi Iupiter, & tu Iuno, Quirine, Diique omnes cælestes, vosque terrestres, vosque inferni audite, Ego vos testor, populū illū (quicunque est nominat) iniustum esse, neque ius persolvere. Sed de istis rebus in patria maiores nati consulemus, quo pacto ius nostrum adipiscamur. Quum is nuncius Romam ad consulem rediit, confestim rex ex his ferme verbis Patres consulebat, quarum rerum, litiū, causarum, condixit Paterpatratus po. ro. Quiritium Patripatrato priscorum Latinorū, hominibusque priscis latinis, quas res dari, fieri, solui oportuit: quas res nō dederunt, nec soluerunt, nec fecerunt: Dic, inquit ei, qui primum sententiā rogabat, Quid censes? Tum ille, Puro pioque duello querendas censeo, itaque consentio, consistoque, indeque ordine alii rogabantur. Quandoque pars maior eorum qui aderant in eandem sententiam ibat, bellum erat consensu fieri solitum, ut Fœcialis hastam ferratam aut sudem præulstam ad fines eorum ferret, & non minus tribus puberibus præsentibus diceret, quod populi priscorum Latinorū, hominesve prisci Latini aduersus populum Romanum Quiritium fecerūt, deliqueruntque, Po. Ro. Quiritium bellum cum priscis Latinis iussit esse senatusue po. ro. Quiritium, fecerūt, deliqueruntque, Po. Ro. Quiritium censuit, consensit, consciuit ut bellum cum priscis Latinis fieret ob eam rem. Ego populusque Romanus, populis priscorum Latinorum hominibusque priscis Latinis bellum indico, facioque: id ubi clara voce denunciasset, clarigationem quasi claram actionem veteres dixere, hastā in fines eorum emittebat, quæ sic denique missa, belli principium erat: quod nec dissimulasse visus est Maro, quum inquit, Et iaculum torquēse mittit in auras Principium pugnae

græ erat. Erat & ante Bellonæ templum, Bellica (columnæ id nomen est) supra quam hastam etiam iaciebant bellum indicturi. Ovidius in fastis, Prospicit à tergo summum brevis area circû Est vbi non parua parua columna notæ. Huc solet hasta manu belli prænuncia mitti, In regem & gentes quum placet arma capi. Hoc itaq; tum modo repetitæ primûm res à Romanis ac bellû indictum morémque cum posteris, & si absoleuerit, acceperunt.

De euocationis & deuotionis formula.

Cap. II.

Elebres deinde autores habemus, quæ vel vi vel arte excogitari ac machinari possunt, ad capiendum opprimendûmque hostem, nutu deorum & auspicio fieri solere, vt his propitiis & autoribus ars efficacior esset. Simili modo in oppugnationibus vrbiû ante omnia solitum à Romanis sacerdotibus euocari deum constat, in cuius tutela id oppidum sit, promittiq; illi eundem, aut amplioré honorem apud Romanos cultûmve, quòd haud aliter urbem capi posse crederent aut etiam si posse, nefas existimarent, deos habere captiuos. Propterea durauit in pontificum disciplina quamdiu id sacrum, cõstatque ideo occultum & multis sæculis ignotum vrbis Latinû nomen tutelarise

obliuionem iniiciatis, proditiq; Romam ad me meosq; veniatis, nostraq; vobis loca, tépla, sacra, vrbs acceptiora probatioraq; sint: mihi quoq; populoq; Romano militibúsq; meis præpositi sitis, vt sciamus, intelligamúsq; si ita feceritis, voveo vobis templa ludosq; facturú. In eadē verba hostias fieri oportet, auctoritatēq; videri extorum, vt ea pmittant futura: vrbes verò exercitúsq; numinibus iam euocatis, his verbis sic deuouétur, Dis pater veiouis, manes, siue quo alio nomine fas est nominare, oro vt omnes illā vrbē Carthaginem exercitúq; quē ego me sentio dicere, fuga, formidine, terrore cōpleatis: quíq; aduersus legiones exercitúq; nostrum arma, teláq; ferent, vti vos eū exercitū, eos hostes, eósq; homines, vrbes, agrósq; eorum & qui in his locis regionibusq; agris, vrbibúsq; habitant abducatis, lumine supero priuetis, exercitúq; hostium, vrbes agrósq; eorū quos me sentio dicere, vti vos eas vrbes agrosq; capita, ætatesq; eorū deuotas cōsecratásq; habeatis, illis legibus quibus quandoq; sunt maximè hostes deuoti, eósque ego vicarios pro mea fide magistratúq; meo po . ro . exercitibus legionibúsq; deo deuoueo, vt me meáq; fidē imperiumq;, legiones exercitúq; nostrum qui in his rebus gerendis sunt, bene saluos nos iri sinetis esse. Si hæc ita faxitis, vt ego sciam, sentiam, intelligáq;, tum quisquis votú hoc faxit, vt vbi faxit, rectē factú esto, ouibus atris, Tellus mater, teq; I

Equē etiam sermo ille quem de Zaleuci, Minois, Lycurgi, Numæ aliorumq; similium virorum religione deorum narrant historia, inceptū quicq; habet, qui ut infrenes difficilēsq; multitudines gubernarent, componerent, caperent, magnasq; rebus publicis nouitates afferrent, deorum opinionem cōmenti sunt, quæ ipsis illis quorum gratia fingebantur salutē essent: in qua re præter hos, quos modò diximus, nec externorum, nec nostrorum similiū virorū defunt exempla. Nanque Epaminundas ille Thebanus, non aliter aduersus Lacedæmonios quā religione fiduciam suorum adiuvandam censuit, ē vestigio enim arma quæ in templi ornamentis affixa erāt nocte subtraxit, persuasitq; militibus deos iter suum sequi, et præliantibus ipsis adiumento fore. Pericles Atheniensium quoq; dux initurus præliū, quum animaduertisset locum ex quo vtraq; acies conspici poterat densissime opacitatis, vastum alioquin & Diti patri sacrum, ingentis illic staturæ hominē altissimis cothurnis & veste purpurea venerabilē in curru constituit, qui dato pugnae signo proueheret, & voce Periclem nomine appellās cohortaretur eum, diceretq; deos Athenienses adesse: quare subito demissis ac consternatis animis, hostes in fugam versi

suauerat, inde spei plenus ad gerendas res digrediebatur, idq̃ in multis bellis repletis superstitione ac spe militū animis, quasi è cēlo promissis prosperis euētib⁹ ad victoriam eis contulisse certū est. L. Sylla quò paratiorem militem ad pugnādum haberet, prædici sibi à diis futura simulauit. Postremò etiā in conspectu exercitus priusquā in aciem descēderet, signum amplitudinis quod Delphis sustulerat orabat, petebatq̃ promissam victoriā maturaret. C. Marius mulierem quandam Syram, nomine Martam habuit, vaticinii (vt dicebatur) gnaram, quā lecticæ incubātem compositè ornatēq̃ circumducebat, à qua se dimicationum euentum prædiscere insimulabat. Q. Sertorius cū barbaro & rationis & cōsiliū experti exercitu, in religionē tamē prono vteretur, ceruā cādidi coloris per Lusitaniā ducebat tanquā donū id esset Dianæ sibi transmissum, & ab ea quæ agenda quæue vitanda erant pernoscere se asseuerabat: nam quoties hostium copias fines ingressos, aut oppidū aliquod cepisse occultè persenserat, in somnis sibi dictum à cerua insimulabat, vt suos in armis haberet. Rursum verò, si victoria aliqua ducū suorū deferebatur, occultato nūcio ceruā coronabat, sibiq̃ ab ea quoq̃ faustè nūciatum, & ob id diis supplicādū esse dicebat, quasi aliquid fœliciter gestū audituros: hac ratiōe illos sibi magis ac magis parere cōpellebat, veluti nō hominis alienigenæ, sed dei cōsiliis ac religiōe summa duceretur. Post hos deniq̃ intueri si libet, M. Furiū Camillū, virū religion

esse & citanti imperatori respondere: quod & Liuiú, xxii. ab vrbe códita minime præterit, Delectú, inquit, profectò cos. paucos morati dies, dū focii ab nomine Latino venirent, nunquā quod ante factum erat, iureiurando à tribunis militum adacti milites, iussu cos. conuenturos, neque iniussu abituros. Nā ad eam diem nihil præter iuramentú fuerat, & vbi ad decuriatú & centuriatú cōuenissent, sua volúate ipsi se equites, decuriati, cēturiati, pedites, cōiurabāt sese fuge atque formidinis causa nō abituros, neque ex ordine non recessuros, nisi telum sumendi aut petendi, aut hostes ferendi, aut ciuis seruandi causa, id ex voluntario inter ipsos fœdere ad tribunos ac legitimā iurisiurandi adactionē tráslatú.

Tribuni Militaris uerba cum delectus antiquus fieret.

Cap.

VI.

Mincius verò de re Militari quū delectus antiquus fieret, & milites scriberentur, iusiurandum eos Tribunus militū adigebat in verba hæc, in magistratu verba hæc, C. Lelii, C. F. cos. L. Cornelii, P. F. cos. in exercitu decemque milia passuum propè, furtú non facies dolo malo, solus, neque cum pluribus pluris nūmi argētei in dies singulos, extrāque hast

furibundos, iactantes, iniuriosos, nouarum rerū cupidos, & ad omnia famæ momenta volitantes, Romanos graues, Græcos superbos, auaros, & leues, expeditiore ingenio Athenienses, callidos Pœnos et versipelles, insensatos Galatas, & si Diodoro credimus, molles, minaces, detractores, opinioneque inflatos, acutos ingenio & à doctrina minimè alienos, mobiles & infidos Numidas, Seres, Persas & Allobroges, horridos Hispanos, furētes Cymbros, animosos Germanos & feroces, procero corpore, animoque magno magis quā firmo Gallos, quorū Iulio Cæs. belli Gallici libro tertio auctore, ut ad bella suscipiēda alacer nō solū sed proutus est animus: sic mollis ac minimè resistēs ad calamitates pferēdas mēs eorū est, utque inquit, Romanæ pater historiæ. Horū etiā quidē corpora intolerantissima laboris, atque æstu fluere: primaque eorū esse prælia plus quā virorū, postrema minus quā foëminarū, iamque cognitum est si primū impetū quem feruido ingenio & cæca ira effundunt sustinueris, fluūt sudore & lassitudine membra, labāt arma, mollia corpora, molles ubi ira confedit animos, Sol, puluis, sitis, ut ferrū nō admoveas, prosternunt. Quid de nōnullis Asię partibus, Phrygia Cariaque dixerim? nōne si Ciceroni credimus, & veteri prouerbio, Phryges plagis fieri solere meliores? quid de tota Caria? nōne prouerbio etiā increbuit, si quid cū periculo experiri velis, in Care potissimū id esse faciēdū? quid porro de Cretēsis dicam, quos Epimenidis poëtæ sent

bent, suoq; similima cælo vtûtur, vt ait poëta. Quû enim mox pugna incaluerint, statim in sudorẽ eût, et leui motu quasi sudore laxâtur. Quû igitur acutiores et ad motû pñiores efficiat calidus aër hoim mêtes: refrigeratus autẽ cõtrã tardiores, q; pigrû cõtractûq; est frigus, vt in serpētibus est videre, quẽ solis incēdio explosa humoris refrigeratione, cursu et corporum dimicatione mouentur acerrimẽ: hyberno autẽ tpe ab humectatione cęli refrigeratę, immobiles ppemodũ fiût atq; stupētes, ex his itaq; qui mediã quãdã locorũ regionũq; qualitãtẽ ab origine nacti erũt, eligẽtur: q; vtriusq; naturę participes sint, ad cędem mortisq; contemptum, ad intelligentiã vigoremq; animi, dimicationibus impartiedum idonei. Adde quod salubris hæc verinq; mixtura, ad omnes actus, ritus, mores, sensus fœcũda efficit ingenia, imperii omnis totiusq; naturę capacia, vt Itolorũ omnium qui contra Barbarorum virtutes, forti manu: consiliis verò cõtra meridianorum cogitationes, orbis terrarum imperio potiti inuictas & immortales laudes consecuti sunt: quas etiam inter hos vt facile consequamur, adhibēdi erunt præstanti ingenio viri, militaris disciplinę gnari, quos summa cura & diligentia niti decet, ne quis militũ etate minor, aut quã virtus poscat, aut maior q; patiatur humanitas, contra morẽ veterem deligatur: etatis autem huiusmodi initium ad finem Tubero in historiarum primo scripsit, Seruium Tullum prouidentiss

rent, quàm qui pallore perfunderentur. Idem in pinguem quendâ acerbè maledictis inuectus, quibus enim in rebus huiusmodi corpus ciuitati fructuosû fore putas interrogauit, cuius inter guttur & inguem cuncta sub vètris ditione posita essent? Neque aliter magnis atq; præpinguibus dux ille Thebanus Epaminundas infestum se præbebat: quippe qui & talé quempiam amouit exercitu, inquiring, vix tribus quatuorve clypeis tegi eius ventré, cuius magnitudine suâ ipsius mentulâ ne videre quidem posset. Nimis similiter pingui homini & corpulento militi Censores quondâ equos adimere solitos legimus, minus idoneû scilicet ratos esse cum tanti corporis pondere ad equitis munus obeundû. Cæsar militem neq; à morum vrbaniitate neq; à formæ dignitate, neq; ab externorum bonorum copia, sed à viribus corporis tantum deligendû probat, maiores suos credo secutus: vera enim illa Romuli proles agris villisq; exercitata vt firmissimis perualida corporibus, sic ad militiâ quum opus esset semper fortissimos viros & milites strenuissimos ex rustica plebe deligens præposuit vrbane, vtq; omnem villâ ortû veteres appellant, quòd ibi qui arma capere possent orientur, sic finitis quoq; bellorum operibus, augendæ reipub. causa vrbes instituerunt, quas victoribus militibus pro eorum meritis assignarent, & ab incolèdo Colonos appellauere. Hinc etiâ ciuitates à maioribus ciuitatibus veluti populorû examinibus conditæ, Coloniae nuncupantur. Sic Iulius Cæsar militem à col

parte niger intermixtus: albus deinde nigris pūctis interuenientibus, & spadix glaucusque, hoc est, exuperantia & splendore ruboris, quales sunt fructus palmæ arboris non admodū sole incocti: vnde spadici phœnicei nomen est. Forma deligetur, vt sit arguto & breui capite & sicco, pelle propemodum ossibus adhærente, ceruice ardua & erecta, auribus breuibus & acutis, oculis magnis & prominentibus nigrisque, siue felineis, id est, quasi quodā splendore perfusis, naribus patulis, duobus vtrinque foraminibus quibus auras captare vberius faciliusque recipere animam possint, coma densa & in dextrum latus protédente, pectore lato, ventre substricto, paribus & exiguis testibus, rotundis clunibus, promissa cauda, mollibus, altis, erectisque cruribus, pedibusque siccis, altis, concavis, atque rotundis, vniuerso corpore composito, articulatim distincto, grandi, sublimi, erecto, & in aspero loco (vt Xenophonti placet) educato, vt autē Satyra inquit, Nempe volucrem

Sic laudamus equum, facili cui plurima palma

Feruet, & exultat rauco victoria circo.

Nobilis hic quocunque venit de gramine, cuius

Clara fuga ante alios, & primus in equore puluis.

Rationes gentium in deligendis ducibus.

